

De Ruiten Aa bij Smeerling.

Slalommen langs de Aa

In het zuidoosten van Groningen, langs de Duitse grens, ligt een wat verborgen groen gebied: Westerwolde. Met het Noaberpad als ruggengraat slomt het Westerwoldepad hier door het beekdal van de Aa, die de voorbije jaren haar natuurlijke loop grotendeels terugkreeg. We maakten kennis met een verrassend veelzijdige wandelregio in een authentiek en soms ruig stukje Nederland.

→ Tekst Steven Vermeylen Foto's Steven Vermeylen en Arnold Winkel

Esdorpen

De naam Westerwolde – ‘woud in het westen’ – geeft aan dat de bestuurlijke kern van dit gebied vroeger oostelijker lag, namelijk rond het Duitse Meppen, aan de Eems. Lange tijd was het een vrij geïsoleerde streek, die als een wig in een uitgestrekt moeras lag. In de middeleeuwen ontstonden hier ‘esdorpen’, kleine boerengemeenschappen tussen zandruggen die

met schapenmest vruchtbaar werden gemaakt. Die verhogingen – essen – zijn nog steeds zichtbaar in het landschap. Westerwolde is tot op vandaag een belangrijk landbouwgebied, met vooral aardappelen en suikerbieten.

Ecologische Hoofdstructuur

Toerisme Westerwolde stelde voor me in contact te brengen met enkele plaatselijke wan-

delaars, die me voor dit artikel graag wilden vergezellen. Zo staat Reina Boels me de eerste ochtend op te wachten bij de oude poldermolen in *Wedderbergen*. Ze is in het gezelschap van twee uit de kluiten gewassen bouviërs. “Ook van Vlaamse oorsprong, dus jullie kunnen het vast goed met elkaar vinden”, lacht ze. We volgen het Noaberpad zuidwaarts. Op dat pad zijn een aantal ‘ommetjes’ geënt die samen het

De vestingwallen van Bourtagne.

Recreatiepark Weddermeer.

Westerwoldepad vormen. Je kan heel flexibel kiezen tussen de rood-witte hoofdroute of de blauw-gele lusjes. Via een recreatiedomein komen we aan de oever van de Westerwoldse Aa. “Die vloeit voort uit het samengaan van de Mussel Aa en de Ruiten Aa en voerde het water uit de vroegere moerassen af naar zee. In de jaren 60 en 70 werden de riviertjes grotendeels rechtgetrokken. De landbouw was immers gebaat met een snelle afvoer van overtollig water. Midden de jaren 90 sloot Westerwolde zich aan bij de EHS, de Ecologische Hoofdstructuur. Dat aaneengesloten gebied moet de natuur in Nederland meer kansen geven. In dat kader worden landbouwgronden afgegraven en krijgt de Aa haar oorspronkelijke, meanderende bedding terug.”

Beroemde burcht

We volgen het riviertje tot in *Wedde*, een van de oudste dorpen van Westerwolde. Door wegenwerken kunnen er even geen auto's in, en hebben we als wandelaars vrije baan. Tot hier was de Aa vroeger bevaarbaar, en eeuwenlang lag hier de eerste vaste brug. Vanuit de plaatselijke burcht werd het hele gebied bestuurd. “Men zegt weleens dat Nederland hier is ontstaan”, zegt Reina. “In 1568, bij het begin van de Tachtigjarige Oorlog, trok graaf Lodewijk van Nassau, broer van Willem van Oranje, van hieruit met zijn soldaten immers op om de Spanjaarden te bevechten bij Heiligerlee.” Vandaag is de burcht aangepast tot jeugdhotel voor ‘kinderen met een rugzakje’ – zoals een problematische thuissituatie hier heet. Reina heeft nog een andere afspraak, dus zet ik alleen koers naar *Smeerling*, een lieflijk gehucht zo'n zes kilometer verderop. Door het hoog opgeschoten oevergras kom ik bij een beboste heuvel, de Geselberg. Hier werden de lijfstraffen die op de burcht werden uitgesproken,

uitgevoerd. Rond 1590 werden op deze ‘Giezelbaarg’ zelfs 22 mannen en vrouwen levend verbrand, op beschuldiging van hekserij. Ik maak mij snel uit de voeten...

Mysterieuze geur

Bij *Wessinghuizen* vervoeg ik de Ruiten Aa. De ontluikende waterlelies geven haar een sprookjesachtig tintje. Bij een wilgenbosje, voor een bocht, snuif ik een doordringend zoet aroma op. Ik vraag me af welke bloem zo intens mag geuren, tot ik een zwaar geparfumeerde dame op een bankje zie picknicken. Mijn grinnikende groet levert mij een verbaasde blik op. *Smeerling*, sinds 1972 een beschermd dorpsgezicht, telt acht oude boerderijen onder toezicht van

bes (natuurlijke poelen) wordt begraaasd door Lakenvelders, een oud runderras. ‘Pas op! Er loopt ook een stier in het gebied!’ waarschuwt een bordje. ‘Okee, dan zijn we met twee’, bedenk ik – mijn sterrenbeeld indachtig – terwijl ik onversaagd het hekje openduw. Tot een ontmoeting komt het niet...

Vestingstad Bourtagne

Het is pas 15 uur wanneer ik aankom op mijn overnachtingsplek, de Van Bommelhoeve in *Vlagtwedde*. Eigenaar Cees stelt voor mij naar het nabijgelegen vestingstadje *Bourtange* te rijden, vanwaar ik te voet kan terugkeren. De vijfhoekige vesting, voltooid in 1742, vormde een belangrijke schakel in de noordelijke verdedigingslinie van de Nederlanden. Na de inval van de Fransen en de verdrijving van de omliggende moerassen, verloor ze grotendeels haar effectiviteit. Bourtange werd een landbouwdorp. Vanaf 1968 werd de fotogenieke vesting hersteld in haar oude glorie. Ik slenter er voornamelijk tussen Duitse toeristen rond. Langs het Bourtangerkanaal en een weggetje met de merkwaardige naam ‘Bruine Vuurvliender’ wandel ik terug naar *Vlagtwedde*. Na het avondmaal onderhoudt Cees mij uitgebreid over de geologische en landschappelijke geschiedenis van de streek, een onderwerp waarin hij zich de voorbije jaren grondig heeft verdiept.

Nieuwe wandelvrienden

De volgende ochtend krijg ik het gezelschap van het sympathieke wandelduo Arnold en Frits. Na wat bochtenwerk – en enige improvisatie met de route – zoeken we de Ruiten Aa weer op. In het kader van de EHS zijn verscheidene vistrappen aangelegd om de vismigratie tussen de beken en de Dollard (een uitloper van de Waddenzee) te bevorderen. Een aantal

**Je kan heel flexibel
kiezen tussen de rood-
witte hoofdroute of de
blauw-gele lusjes.**

Monumentenzorg. Eén ervan is omgevormd tot ‘gasterij’, waar ik geniet van een stevige Groningse mosterdsoep met spekjes. Naar verluidt gebruikte men vroeger mosterd ‘als balsem die de domme weer slim maakt’. Of het wat uithaalt, laat ik in het midden. Smaken doet het alleszins!

Ik zet de tocht verder door het dal van de Ruiten Aa, door een gebied beheerd door Natuurmonumenten. Op de oude essen verbouwt men hier haver en rogge op een natuurvriendelijke manier: zonder chemische producten en met gebruik van stalmest. Her en der borrelt kwelwater op uit de grond. Het grasland, met vrijstaande bomen, houtwallen en drinkdob-

Met Lienke en Arnold door het hoge gras langs de Ruiten Aa.

De Westerwoldse Aa.

vissen kreeg zelfs een zendertje mee om hun trekroute te kunnen volgen.

Een off road-ommetje brengt ons in *Wollinghuizen*, langs het traject van de oude stoomtram tussen Winschoten en Ter Apel. ‘Ol Graitje’ (Oude Grietje) vervoerde vooral schoolkinderen en vanaf 1920 ook werklozen die in het kader van verplichte tewerkstelling in het nabijgelegen Jipsinghuizen de heide moesten ontginnen. “Nog steeds spreekt men over de Hel van Jipsinghuizen”, vertelt Frits. “De mensen verbleven er in barakken en kregen een veel lager loon dan gebruikelijk was in de landbouw.”

We passeren ettelijke goed bewaarde boerderijen. Typisch voor de streek zijn vooral de monumentale Oldambtster hoeves, waarbij het woonhuis en de schuur in elkaars verlengde zijn gebouwd. De façades zijn vaak fraai gedecoreerd. “We willen dat erfgoed zoveel mogelijk bewaren, maar het is niet eenvoudig telkens een zinvolle bestemming te vinden voor zulke grote gebouwen.”

Theater van de Natuur

Voorbij Rijdsdam belanden we in de Sellinger bossen, met aan de rand enkele heidevelden en vennetjes. “Hier ken ik iets leuks”, lokt Arnold ons mee. Op een kunstmatige heuvel

krijgen we een prachtig zicht over het beekdal, door de coulissen van ‘het kleinste theater van Nederland’. Het doorkijk-kunstwerk biedt je inderdaad elke keer je eigen privé-voorstelling: op elk moment van de dag krijg je een ander landschap te zien. De traptreden zijn voorzien van gedichten van bekende Nederlanders. We eindigen de dag op het terras van de plaatselijke herberg – eigenlijk gesloten, maar Arnold en Frits zijn blijbaar ‘bekende gezichten’...

Al gauw komt er een fles Ortolaan op tafel, de Westerwoldse roggejenever.

Zuiveringsmoeras

Op dag drie is Arnold weer van de partij, deze keer vergezeld van zijn partner Lienke. Langs de brink, het centrale dorpsplein met een 14de-eeuws kerkje, gaat het vanuit Sellingen naar natuurgebied Ter Borg. Geflankeerd door een bos ligt hier het grootste aaneengesloten heideveld van de provincie Groningen, zo’n 35 hectare. We worden verrast door een weghollende ree en Lienke spot ook een kleine salamander, die zich gewillig laat bestuderen. Langs een knuppelpaadje dat aan de Hoge Venen doet denken, bereiken we de drassige graslanden van de Holle Beetse-Vennekampen. Bij de Zuidveldsluis op het Ruiten Aa-kanaal is met waterbekkens en rietvelden een ingenieus natuurlijk waterzuiveringssysteem aangelegd.

Het haalt nitraten en fosfaten uit het kanaalwater, dat daarna zijn weg vervolgt naar de achterliggende gronden. Het zuiveringsmoeras is ook een natuurgebied op zichzelf. Eenden en andere watervogels, zoals de kleine karekiet, vinden er rust en voedsel.

Ortolaan

Wanneer we bij de stoeterij van zijn vriend Guus komen, wil Arnold me graag aan hem voorstellen. Beide heren blijken in Evere benoemd te zijn tot ‘Compagnon du Witloof’ en de bijhorende kleimedaillon – uitgereikt in 1975 – moet ik toch eens van nabij bekijken. “Ik draag ze enkel nog met carnaval”, bekent Guus. Al gauw komt er een fles Ortolaan op tafel, de Westerwoldse roggejenever die Guus als streekproduct op de markt bracht. De ortolaan, een zangvogeltje van de gorzenfamilie, is zo goed als uitgestorven in Westerwolde. Met steun van de Europese Unie hebben akkerbouwers de voorbije jaren hectares grond ingezaaid met rogge, een gewas waar de ortolaan graag zijn voedsel zoekt. De percelen worden ecologisch beheerd. Met een deel van de oogst wordt de jenever gestookt. “Al drinkend dragen we dus bij tot de terugkeer van de ortolaan”, lacht Arnold. “Proost!”

Manneken Pis

De slotkilometers tussen *Ter Wisch* en *Ter Apel* lopen omzeggens door de achtertuin van Arnold en Lienke. Toch ontdekken ze nog enkele onbekende paadjes. Ter Apel ontwikkelde zich in de schaduw van het gelijknamige klooster. Dat werd in de 15de eeuw gesticht door Kruisheren uit Duitsland, langs de oude handelsroute van Münster naar Groningen.

Arnold bij het Theater van de Natuur.

De burcht in Wedde.

Over de Ronde Akkers naar Wollinghuizen.

Het is als enige middeleeuwse plattelandsklooster van Nederland bewaard gebleven. De Deense architect Johannes Exner bouwde in 2000 een nieuwe, moderne westvleugel waarin tentoonstellingsruimten zijn ondergebracht. In het kloosterhof bloeit een kruidentuin. Ter Apel beschikt trouwens ook over een afgietsel van Manneken Pis. “Vroeger stond het in de hoofdstraat, maar na een ‘ontvoering’ kreeg het onderdak in de plaatselijke bibliotheek”, aldus Arnold, die ook voorzitter is van het Genootschap ter Behartiging van de Belangen van Manneken Pis (GTBVDBVMP). Hoeft het gezegd dat de carnavalstraditie hier volop in ere wordt gehouden?

Stapkeien in de Ruiten Aa.

STEEKKAART

Route en bewegwijzering

De basis van het Westerdalpad wordt gevormd door het Noaberpad, meer bepaald het 42 km lange traject tussen Ter Apel en Wedderbergen. Hieraan zijn 13 geel-blauw gemarkeerde ‘ommetjes’ verbonden, tussen één en zeven kilometer lang. Zo kom je aan meer dan 80 km wandelplezier. Alle routes zijn tweezijdig bewegwijzerd.

Kaart

Toerisme Westerwolde gaf een wandelkaart uit waarop alles gedetailleerd is ingetekend. Die is verkrijgbaar bij de plaatselijke VV's of gratis aan te vragen via info@touristinfowesterwolde.nl. Gpx-tracks kan je downloaden op www.wandelnet.nl/westerdalpad. Er bestaat van het gebied ook een nieuwe Falkkaart voor wandelaars en fietsers (mei 2016).

Info

Ik bereikte Westerwolde met de trein vanuit Winschoten en keerde terug naar huis via Emmen. Tussen beide plaatsen is er een busverbinding, die ook de belangrijkste dorpen langs het Westerdalpad aandoet. Meer info over bezienswaardigheden, overnachtingsmogelijkheden en wandelarrangementen: www.westerwolde.groningen.nl.

IN DE APP